

Jackie Feldman, *A Jewish guide in the Holy Land: How Christian pilgrims mademe Israeli*. Bloomington: IN: Indiana University Press, 2016. 195 pp.

שלמה גוזמן כרמלי

ספרו החדש של ג'קי פלדמן הוא טקסט מרתק המשלב בין אוטו־אתנוגרפיה וכתובה מונוגרפית לבין ביוגרפיה אישית. פלדמן מסכם בספר את חוויותיו כאנתרופולוג, שעבד כשלושה עשורים גם כמדריך המלווה תיירים נוצרים במסעות צליינות לארץ הקודש. ספרו של פלדמן, המלמד במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת בן-גוריון בנגב, הוא נדבך חדש וחשוב במסע המחקר שלו. תחילתו של המסע בעבודת תזה שעסקה בעולי הרגל לירושלים בתקופת הבית השני (פלדמן, 2004; Feldman, 2006), והמשכו בעבודת הדוקטורט (Feldman, 1999), במאמרים (ראו, לדוגמה, פלדמן, 2000; 2002; Feldman, 2008) ובספר (Feldman, 2008), שהתפרסמו בעקבותיה, על תהליכי האינדוקטרינציה שבני נוער ישראלים חווים במסעות לפולין. בשנים האחרונות עסק פלדמן גם במחקר משווה בין "יד ושם" לבין המוזאון היהודי בברלין (Feldman, 2007). מחקריו של פלדמן שונים ומגוונים, אך המושגים זיכרון קולקטיבי, מסע, עלייה לרגל, צליינות ותהליכי השינוי האישי הכרוכים בהם עוברים כחוט השני בעבודותיו, המהוות תמונת עומק עיונית לחוקרים שעבודתם נוגעת בנושאים אלו.

כוחו של הספר בתיאור האישי עד מאוד. פלדמן אינו אתנוגרף מן המניין, אורח לרגע המתבונן מבחוץ במושאי מחקרו. תיאור עבודתו כמדריך היא נדבך מרכזי במחקר, וכך גם הביוגרפיה שלו: כנער אורתודוקסי אמריקני המחליט לעלות לישראל כחלק ממרד נעורים בניסיון למצוא יהדות אחרות, חוייתית יותר והלכתית פחות, כסטודנט העובר מלימודי יהדות למחלקה לאנתרופולוגיה וכאנתרופולוג צעיר המבקש להתרחק מהקשרי העבודה הצפויים של עולה אנגלוסקסי ומקבל הצעת עבודה לשמש כמדריך קבוצות צליינים בחברה פלסטינית המארגנת את הטיולים הללו. כל אלו יוצרים

* ד"ר שלמה גוזמן כרמלי, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.
דואר אלקטרוני: shlomoguzmen@gmail.com

תיאור קליידוסקופי של חוויית הצליינות והמפגש של הצליינים עם החברה הישראלית והפלסטינית. פלדמן מתאר לאורך הספר את ביצועי ההדרכה שלו מול קבוצות הצליינים מקבוצות אוונגליסטיות ואחרות. המסע הוא חוויה דתית בשבילם, חוויה שהדרכתו אמורה לשקף, בעוד הוא נאבק כדי ליצור הפרדה בין יהדותו וזהותו הפרטית לבין קהל שומעיו. אלו קטעים מעניינים מאוד הן בהיבט הפרוזאי והן בערכם המחקרי ובדוגמה האישית שהם מציגים לפוליטיקה של זהויות מנוגדות, הבאה לידי ביטוי בביצועה התרבותי של מלאכת ההדרכה.

דוגמה לתיאור הגדוש המאפיין את הספר מוצגת בקטע משעשע המתאר כיצד ניסה פלדמן ליצור קרבה בינו לבין קהלו, שהורכב פעמים רבות מנוצרים מקבוצות פונדמנטליסטיות המחלקות את העולם למאמינים, כופרים, וליהודים ש"טרם ראו את האור". הקרבה שהוא ביקש ליצור גרמה לטיפוח ציפיות בקרב הצליינים שהנה נמצא המדריך היהודי של קבוצתם בדרך להמרת דת. בניסיון להציב גבול סמלי בינו לבינם וכדי לעצור את השיחות הנוגעות לאמונתו בישו ובישועה הוא מתאר כיצד פנה לטקס והתחיל להניח תפילין במהלך ביקורי הקבוצות שהדריך בכותל המערבי. ממושא להמרה פוטנציאלית הפך פלדמן, עטוף בטלית ובתפילין, לאובייקט מצולם, יליד המדגים לקהל דבר-מה מן הטקסים המקומיים. "הפגנת היהדות" שרטטה גבולות סמליים והשאלות שהופנו לפלדמן השתנו משאלות אישיות לתהיות בלשון רבים, שאלות כגון "למה אתם היהודים לא מקבלים את ישו כמשיח?". בעבור פלדמן, זה היה שיפור של ממש, אך גם לאחרי נותרה הסיטואציה של הדרכת הקבוצות מלאכה מורכבת עד מאוד. פלדמן מוסיף ומתאר מדוע זנח לאחר זמן-מה את הנחת התפילין בכותל מתוך מחשבה שלא יוכל להמשיך לנצל את הטקס שנטש תחת מחאות נמרצות של אביו הדתי לצורך ביסוס זהותו כמדריך צליינים יהודי.

תיאורים נוספים על ניסיונותיו של פלדמן להעביר דבר-מה ממבטו הביקורתי על החברה הישראלית לקבוצות שבעיניהן מדינת ישראל היא התגשמות נבואות אפוקליפטיות הקודמות לביאה השנייה, וכך גם התיאורים על האופנים שבהם דעות קדומות של תיררים וצליינים מעצבים אתרי תירות, מעידים על אירוניה מושחזת ועל כישרון רב לכתיבה פרוזאית ההופכים את ספרו לתוספת שתעשיר את רשימות הקריאה המוצעות לסטודנטים בקורסים העוסקים בדת ובחברה בישראל. שפתו הבהירה של הספר, שקריאתו קולחת ומהנה, היא דוגמה מבורכת לכתיבה אנתרופולוגית עשירה אך נגישה הפונה גם לאנשי המקצוע וגם לקהל המשכיל הרחב.

בנובמבר 2015 צפיתי בפלדמן עולה באומץ לדוכן הנואמים בישיבה שעסקה ביוזמת החרם על המוסדות האקדמיים בישראל ככינוס האגודה האנתרופולוגית האמריקנית בדנוור. בזמן המועט שניתן לו ניסה פלדמן להסביר את מורכבותו של המקרה הישראלי-פלסטיני בעזרת תיאור חוויותיו כמדריך טיולים בארץ הקודש. קהל תומכי החרם לא הצליח להכיל את התמונה המורכבת שפלדמן ניסה להציג והגיב בשריקות מחאה. בשזירה עדינה ומדויקת מוצגת בספר המורכבות שניסה לשקף בדבריו במלוא עוזה:

בסיטואציות המפגש בין פלדמן לבין ה־Pastors, הכמרים המלווים את הקבוצות, ובינו לבין הצליינים עצמם (חלקם חברים, כאמור, בקבוצות פונדמנטליסטיות התומכות בישראל); בביקור באתרים המקודשים לכמה דתות במקביל; בחוויית המפגש הממשי עם המתרחש בישראל-פלסטיין; בתיאור המעברים במחסומים והמסע הדתי־תירותי לאורכה של חומת ההפרדה; במפגש עם מפעל ההתנחלויות והכיבוש; ובחויית הטיול וההדרכה בצל הסכסוך על האתרים הקדושים והמחקר הארכאולוגי באזור.

פן עיוני חשוב בספרו של פלדמן הוא תרומתו לקידום האנתרופולוגיה של הנצרות. באופן מפתיע למדי יש מעט כתיבה אתנוגרפית על נצרות בישראל. בהתחשב בפריחתה של האנתרופולוגיה של הנצרות בשנים האחרונות כתת־דיסציפלינה בארצות הברית ובעולם, הספר הוא תוספת חשובה בכל הקשור לאנתרופולוגיה של נצרות ונוצרים בישראל. דווקא בשל כך חסרה בו סקירה רחבה יותר המתייחסת למחקר האנתרופולוגי של הנצרות בישראל, שתדגיש את תרומתו התאורטית של הספר לתחום.

נוסף על כך, עבודתו של פלדמן מציעה שילוב בין תאוריות העוסקות בטקסים, בעלייה לרגל ובתהליכי שינוי אישיים לבין דיונים עדכניים באנתרופולוגיה של תירות ועיון בממדים הכלכליים והחומריים של העלייה לרגל (בספר יש גם ממד הזותי המוסיף להבנה ולחויית הקריאה). המסע הצלייני לארץ הקודש מוצג כיוצר סיטואציה טמפורלית, מפגש ייחודי שלא היה מתאפשר באופן אחר, והסיטואציה התירותית היא שמאפשרת את הטמפורליות. הדיון בסמליות של ארץ קודש כמקום של מפגש רב־גוניות, ולא רק כבסיס למחלוקת, חוזר בספר ומעמיק את מבט־העל העיוני שפלדמן מציע, הנוסף לפרוזה המוצגת בסיפוריו של "Mr. Guide".¹

מקורות

פלדמן, ג' (2000). בעקבות ניצול השואה הישראלית: משלחות נוער ישראליות לפולין וזוהת לאומית. תיאוריה וביקורת, 19, 167-190.
 פלדמן, ג' (2004). חווית השיתוף ואישוש הסמכות: העלייה לרגל לירושלים ולמקדש בימי הבית השני. בתוך א' לימור וא' ריינר (עורכים), עלייה לרגל: יהודים, נוצרים, מוסלמים (עמ' 88-109). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

Feldman, J. (1999). *It is my brothers whom I am seeking: Israeli youths' pilgrimages to Poland of the Shoah* (Doctoral Dissertation). Jerusalem: The Hebrew University.

Feldman, J. (2002). Marking the boundaries of the enclave: Defining the Israeli collective through the Poland 'experience'. *Israel Studies*, 7(2), 84-114.

1 קריצה שמקורה אצל פלדמן (Feldman, 2016, p. 144).

- Feldman, J. (2006). 'A city that makes all Israel friends': Normative communities and the struggle for religious legitimacy in pilgrimages to the second temple. In M. Poorthuis & J. Schwartz (Eds.), *A holy people: Jewish and Christian perspectives on religious communal identity* (pp. 109-126). Leiden, The Netherlands: Brill.
- Feldman, J. (2007). Between Yad Vashem and Mt. Herzl: Changing inscriptions of sacrifice on Jerusalem's Mountain of Memory. *Anthropological Quarterly*, 80(4), 1147-1174.
- Feldman, J. (2008). *Above the death pits, beneath the flag: Youth voyages to Poland and the performance of Israeli national identity*. New York, NY, & Oxford, England: Berghahn Books.